

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Катедра „Педагогика“

Елени Парасху

АВТОРЕФЕРАТ

**“ПОДОБРЯВАНЕ НА УЧИЛИЩНАТА СРЕДА ЗА
УЧЕНИЦИ С УМСТВЕНА ИЗОСТАНАЛОСТ:
ПСИХОЛОГИЧЕСКИ И ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АСПЕКТИ“**

на дисертация за присъждане на

образователна и научна степен „Доктор“

по професионално направление 1.2. Педагогика

(Специална педагогика)

Научен ръководител: доц. дпн Милен Замфиров

Благоевград, 2019

Дисертационният труд е разработен в увод, три глави, изводи и препоръки, заключение, приноси, публикации по темата на дисертацията, списък на използваната литература и приложения.

Дисертационният труд съдържа 166 страници текст, от които 136 представляват същинската част на разработката. В текста са включени 9 таблици и 14 диаграми и 5 графики. Библиографията съдържа 161 заглавия на английски и гръцки език.

Авторефератът е разположен на 45 страници основен текст. В текста са включени 7 таблици и 1 графика.

Дисертационният труд се предлага за обсъждане и насочване за защита в катедра „Педагогика” при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод.....	5
Глава 1. Училищната среда за ученици с умствена изостаналост – възможности за нейното подобряване	6
1.1. Психологически аспекти за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	7
1.1.1. Училищната среда в общообразователните и в специалните училища за ученици с умствена изостаналост – настоящата ситуация и бъдещите тенденции за нейното подобряване в психологически аспект.....	8
1.1.2. Ролята на учителите за подобряването на психологическите аспекти на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	11
1.1.3. Ролята на връстниците за подобряването на психологическите аспекти в училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	11
1.2. Педагогически аспекти за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	14
1.2.1. Училищната среда в общообразователните училища и в специалните училища за ученици с умствена изостаналост – настоящата ситуация и бъдещите тенденции за нейното подобряване в педагогически аспект.....	15
1.2.2. Ролята на учителите за подобряването на педагогическите аспекти на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	16
1.2.3. Ролята на връстниците за подобряването на педагогическите аспекти в училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	18
1.3. Индивидуалните програми за ученици с умствена изостаналост.....	19
1.4. Управление на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.....	20

Глава 2. Организация на изследването.....	22
2.1. Цел и задачи на изследването	22
2.2. Хипотеза на изследването	22
2.3. Обект и предмет на изследването	22
2.4. Методология, методи на изследване и методи за статистически анализ	23
2.5. Участници в изследването	25
2.6. “Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)”	27
Глава 3. Анализ на получените резултати.....	31
3.1. Критерии и показатели за качествен и количествен анализ на социалните умения и на академичните постижения на учениците.....	31
3.2. Анализ на социалните умения на учениците	32
3.3. Анализ на академичните постижения на учениците.....	36
3.4. Анализ на резултатите на учениците, получени чрез полуструктурираните интервюта, проведени с учителите.....	37
3.5. Анализ на резултатите на учениците, получени чрез наблюдение..	38
3.6. Обобщен анализ на мнението на учителите за приложената „Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)”	38
Изводи, заключение и препоръки.....	39
Приноси.....	42
Публикации	43
Литература	44

Увод

Факт е, че всички ние бихме учили повече и по-ефективно, ако са налице адекватни образователни и психологически условия, които биха подкрепили този процес. Това е и причината да предприемем нашите изследвания - теоретични и емпирични - в тази област. Ние намираме тези два аспекта в образователната среда за съществени и важни за всички ученици, учители, родители и училищен персонал. Това важи с пълна сила за всички ученици в норма и особено за учениците с умствена изостаналост.

Последните са доста чувствителни и отговарят на различни стимули по непредвиден начин. Тук трябва да споменем, че училищната среда е мястото, където учениците прекарват поне половината от дните си без почивните и празничните дни. Някои ученици прекарват дори повече време от това - ако посещават допълнителни часове или участват в някакви извънкласни дейности. Така че влиянието на тази среда е много важно, тъй като тя може да стимулира постиженията на учениците, но може и да ги намали, може да ги мотивира, но може и да наруши мотивацията им.

В нашата дисертация се опитваме да направим анализ на съществуващата образователна среда, като анализираме и влиянието на всички други фактори, които оказват въздействие върху функционирането и.

М. Пинчели (2012) твърди, че: „Преди две хиляди години дете с умствено увреждане би било оставено в пустинята да умре. Преди хиляда години дете с умствени увреждания е било превърнато в "селски идиот". Преди петстотин години дете с умствени увреждания би било качено на кораб и изпратено от едно пристанище до друго. Преди седемдесет години едно дете с умствени увреждания би било поставено в институция, след като е признато

увреждането. Преди двадесет години създадохме специално образование вместо вид услуга. Днес до 50% от учениците с умствена изостаналост получават услуги извън класната стая на общообразователното училище.

Глава 1. Училищната среда за ученици с умствена изостаналост – възможности за нейното подобряване

Преди да навлизем в дълбоките области на училищната среда за ученици с умствена изостаналост, трябва да изясним някои от най-често използваните термини в тази област.

На първо място, като се вземат предвид основните определения, използвани в текста. Те са общи за тази област и са свързани с областта на умствена изостаналост. Според Baesler (2013), някои понятия от основната терминология, включват следното:

Умствена изостаналост (УИ)

Дефинира се като „средно интелектуално функциониране, съществуващо едновременно с дефицити в адаптивното поведение и проявяващо се по време на периода на развитие, което влияе неблагоприятно на образователната дейност на детето. Терминът не включва съпътстващи нарушения поради сензорно или физическо увреждане, травматично увреждане на мозъка, разстройство от аутистичния спектър, културни влияния или недостатъчно обучение”.

1.1. Психологически аспекти за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Броят на психологическите аспекти в образователната среда е голям. Има много аспекти от тях, които могат и действително влияят на всички страни, участващи в образователния процес - учители, персонал, ученици, родители. Взаимодействието между тези четири основни групи в образователната среда е основното ядро, върху което се установяват други взаимоотношения.

Според Dunlosky et al. (2013), „много ученици са оставени извън образователната система, която някои хора вярват, че е в криза. Подобряването на образователните резултати изисква усилия на много фронтове, но основното в тази дисертация е, че една част от решението включва подпомагане на учениците да регулират по-добре ученето си чрез използване на ефективни техники на обучение. За щастие, когнитивните и педагогическите психолози разработват и оценяват лесни за използване техники за учене, които могат да помогнат на учениците да постигнат своите учебни цели. Има техники, които са предпочитани и те са относително лесни за използване и следователно могат да бъдат възприети от много ученици. Също така бяха избрани някои техники (като подчертаване и повторение), тъй като учениците съобщават, че разчитат в голяма степен на тях, което прави особено важно да се изследва колко добре работят те. Техниката включва дискусия, самостоятелно обяснение, обобщаване, подчертаване, мнемонична техника, използване на изображения за изучаване на текст, практическо тестване. За да предложим препоръки за относителната полезност на тези техники, ние оценихме дали ползите от тях се обобщават в четири категории променливи: условия на обучение, характеристики на учениците, материали и критерии.

Учебните условия включват аспекти на учебната среда, в която се прилага техниката, като например дали ученикът се обучава самостоятелно или в група. Характеристиките на ученика включват и такива променливи като възраст, способности и ниво на предварителни знания.

Материалите варират от прости понятия до математически проблеми и до сложни научни текстове.

Задачите за критериите включват различни стойности за резултата, които са от значение за постиженията на учениците, като например възпроизвеждане на информация, решаване на проблеми и разбиране Dunlosky et al. (2013).

1.1.1. Училищната среда в общообразователните и в специалните училища за ученици с умствена изостаналост – настоящата ситуация и бъдещите тенденции за нейното подобряване в психологически аспект

Училищната среда се различава в различните географски райони и страни. Според Милсън (2006) училищният опит на учениците с увреждания може да бъде повлиян положително или отрицателно от нагласите и поведението на учениците и персонала и от общите училищни политики. Училищните съветници могат да поемат водеща роля в оценката на училищния климат по отношение на учениците с увреждания и да инициират интервенции или да се застъпват за промяна, когато това е уместно. Тук разглеждаме факторите, които трябва да се вземат предвид при създаването на положителни училищни преживявания за ученици с увреждания и предложения за интервенционни усилия. Хората с увреждания често са заклеймявани, срещайки се с психологически и физически бариери както в работата, така и в ежедневието. Въпреки че има доста закони (напр. Законът за американците с увреждания от 1990 г.), които защитават правата на хората с увреждания, това законодателство не може винаги да ги предпазва от фини форми на дискриминация и предразсъдъци. Учениците в училищна възраст с увреждания често имат отрицателен опит в училище, свързан с това, че имат увреждания, а училищните съветници, администраторите и учителите могат да помогнат за създаването на по-положителни училищни преживявания, които насърчават академичния, карьерен и личен/социален растеж. Чрез проучване на нагласите и поведението на училищния персонал и учениците,

както и на системните фактори, свързани с училището, училищните съветници в сътрудничество с други училищни служители могат да определят областите за намеса и да отговорят съответно. Освен това, по мнението на Pincelli (2012), тъй като включването е основното движение в специалното образование в наши дни, важно е преподавателите да не се съсредоточават само върху това да държат всички ученици в класната стая, но и да посрещнат нуждите на всички ученици в класната стая. През 2003 г. повече от половината ученици (Dixon, 2005, р. 111) получават услуги в отделна среда. Учениците с умствена изостаналост изискват по-пряко преподаване на гореспоменатите преходни умения. Причината, поради която тези умения са толкова важни, е, че учениците с увреждания са недостатъчно заети, имат трудности с адаптирането към общността, имат трудности с достъпа до образование, а след като напуснат училище трудно създават социални отношения и изпитват дълбоко чувство на самота (Doge, 2003, стр. 127). Изследванията показват, че ранното излагане на дейности по заетостта (Ankeny, 2009, стр. 30) е решаващ компонент за планирането на прехода (Pincelli 2012). По-долу представяме тази точка в нашата теза - общообразователно обучение на ученици с умствена изостаналост.

Специално образование за ученици с умствена изостаналост

Според Милсъм (2006), само защото педагог или ученик има негативно отношение не означава непременно, че индивидът ще действа отрицателно към ученик с увреждане. Мислите и действията често са отделни; отрицателните нагласи обаче са свързани с пристрастие и дискриминация. Всъщност възпитателите, които имат негативно отношение към учениците с увреждания, обикновено очакват ниско постижения и неподходящо

поведение от тези ученици. Негативните нагласи на училищния персонал към учениците с увреждания могат да се проявят по различни начини.

В обобщение, най-добрата образователна среда е тази, която най-добре помага на детето да постигне своите цели. Всяко дете има различни цели, способности и нужди. Няма една най-добра настройка за всички деца. Родителите и възпитателите трябва реално да оценят учебната среда и наличните ресурси в техните общности. След това те могат да направят правилен избор, който най-добре отговаря на нуждите и обстоятелствата на детето, тъй като детските нужди и обстоятелства се променят с времето (Reynolds et al. 2018). Освен това, гъвкавостта в обучението е особено важна, когато се работи с такава динамична целева група като ученици с умствена изостаналост.

1.1.2.Ролята на учителите за подобряването на психологическите аспекти на училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Според Милсъм (2006) възпитателите, които имат негативно отношение към учениците с увреждания, обикновено очакват и по-ниски училищни постижения, в сравнение с останалите ученици (Brewster & Bowen, 2004). Ето защо, колкото повече младежи получават положителна подкрепа от учителите, толкова по-щастливи са тези ученици и, същевременно, подкрепата на учителите оказва и положително въздействие върху обучението. Малко проучвания има върху значението на директното обучение, но е доказано, че учителите, които демонстрират изградена система за социална подкрепа, имат положително въздействие върху ученето на учениците, като например участие в класа и академични постижения. Освен това, Ким (2005) показва, че степента на социална

подкрепа, основана на общите характеристики на младежите, е най-висока при социалната подкрепа на учителя, а подкрепата на учителите оказва особено голямо влияние и върху приятелствата на учениците. В обобщение, подкрепата на учителите не само допринася за щастието на младежите, но също така влияе положително на успешното учене и създаването на приятелства.

1.1.3.Ролята на връстниците за подобряването на психологическите аспекти в училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Според Милсъм (2006) за всички ученици негативните нагласи и поведения, проявявани от връстници, могат да имат дълготрайни последици. Милсъм твърди още, че хората с увреждания често възприемат негативни нагласи. Нещо повече, негативните нагласи и действия на другите могат да повлияят негативно на поведението, социалните взаимоотношения, образованието, заетостта и здравето на хората с увреждания, тъй като техните възприятия са силно повлияни от нагласите и очакванията на другите. Например, ако педагозите имат ниски очаквания по отношение на академичните постижения и подходящото поведение от страна на учениците с увреждания, тогава тези ученици могат да бъдат по-склонни да се държат точно според очакванията. Това означава, че те могат да проявят неподходящо поведение и да полагат малко усилия в училищната работа.

Медина и Луна (2004) изследват опита на мексиканско-американските ученици, записани в специалното образование, и докладват за отрицателни образователни и лични/социални резултати. Учениците съобщават, че учителите не се чувстват уважавани, посочват, че учителите не са забелязали унижителни коментари, насочени към тях от техните връстници без увреждания и съобщават, че не вярват, че техните учители се

интересуват от тях. Те също така съобщават, че чувстват отчуждение, незаинтересованост и безпокойство по отношение на техните класни стаи, учители и съученици (Medina & Luna, стр. 15). По подобен начин Rodis, Garrod и Boscardin (2001) съобщават, че учениците с увреждания често се чувстват неразбрани от учителите и връстниците си.

Атмосферата в класната стая

Обучението в класната стая трябва да бъде организирано по начини, които позволяват на учениците с умствена изостаналост да останат ангажирани и фокусирани. Специално внимание трябва да се обърне на разположението на учениците. Учениците с умствена изостаналост трябва да са разположени така в класната стая, че учителят да може лесно да наблюдава ученика и да има възможност за бързо реагиране, ако е необходимо. Освен това, ученикът с увреждане трябва да седне сред връстници, които са готови да помогнат на ученика, а не сред съученици, които могат да го насърчат да се ангажира с неприемливо поведение. Учениците с умствена изостаналост се обучават най-добре в малки групи. Важно е, когато биват избирани ученици за малки групи, да бъдат така такива, които ще работят добре с ученика с умствена изостаналост. Обратната връзка е много важна за всички ученици в класната стая. Когато се предоставя обратна връзка на ученици с умствена изостаналост, трябва да е сигурно, че обратната връзка е възможно най-бърза. Ако обратната връзка е бавна, учениците може да не са в състояние да идентифицират причината и следствието на тяхното поведение, което води до пропуснатата възможност за учене (Reynolds, Zupanick, & Dombeck, 2013). Обратната връзка трябва да бъде предоставена директно на ученика и може да бъде комбинация от вербална и писмена похвала или порицание. Материалите в класната стая, като четене, домашни задачи, викторини и

тестове, може да се наложи да бъдат променени (Colclasure, Thoron & LaRose 2016).

Ние можем да заключим, че учениците с умствена изостаналост обикновено получават специални образователни услуги в държавните училища. Училищният персонал трябва да идентифицира тежестта на увреждането и да направи необходимите изисквания за промяна на учебната програма, както и план за прехода на ученика в зряла възраст.

Стратегиите включват, но не се ограничават до модифициране на учебна програма, диференциране на информацията, осигуряване на визуални и кинетични обучителни преживявания, както и свързване на учениците с толерантни и мислещи връстници.

Физическата среда за обучение трябва да бъде променена, за да се осигури безопасна учебна среда, която същевременно е и най-малко разсейваща за ученика (Colclasure, Thoron & LaRose 2016).

1.2. Педагогически аспекти за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Съществуват определени педагогически аспекти за подобряване на училищната среда за подобряване на академичната и социалната работа на учениците с умствена изостаналост. Според Dunlosky et al. (2013), ако са налице прости техники, които учителите и учениците биха могли да използват, за да подобрят ученето и постиженията на учениците, бихте ли се изненадали, ако на учителите не им беше казано за тези техники и ако много от тях не ги използват? Какво ще стане, ако учениците вместо това приемат неефективни техники на обучение, които подкопават постиженията им или

най-малкото не го подобряват? Не трябва ли да спрат да използват тези техники и да започнат да използват такива, които са ефективни? Психолозите разработват и оценяват ефикасността на техниките за обучение и обучение повече от 100 години. Въпреки това, някои ефективни техники са недостатъчно използвани - много учители не научават за тях и поради това много ученици не ги използват, въпреки доказателствата, които предполагат, че техниките биха могли да бъдат от полза за учениците.

Също така, някои техники на обучение, които са популярни и често използвани от учениците, са относително неефективни. Една потенциална причина за разминаването между изследванията за ефикасността на техниките на обучение и тяхното използване в образователната практика е, че тъй като са налице толкова много техники, би било предизвикателство за преподавателите да прегледат съответните изследвания, за да решат кои от тях са ефикасни и да бъдат след това използвани от учениците (Pressley, Goodchild, Fleet, Zajchowski, & Evans, 1989 cited by Dunlosky et al. 2013).

1.2.1. Училищната среда в общообразователните училища и в специалните училища за ученици с умствена изостаналост – настоящата ситуация и бъдещите тенденции за нейното подобряване в педагогически аспект

Според Милсъм (2006) отрицателните нагласи и поведение на учениците към техните връстници с увреждания могат да възникнат по много причини, но емпиричните изследвания не са установили никакви конкретни причини. Въпреки това оценката на нагласите на учениците е важна преди прилагането на каквато и да е интервенция в училище. Изследователят идентифицира редица методи за оценка на нагласите на учениците в норма

към учениците с увреждания, включително социограми, директно наблюдение и официални оценки на отношението.

Въпреки че изследванията идентифициращи причините за негативните нагласи на учениците са оскъдни, има редица обяснения за негативността от страна на педагозите към учениците с увреждания. Изследвания, цитирани по-рано (т.е. Praisner, 2003), сочат, че една от причините, поради който училищният персонал може да има негативни нагласи към учениците с увреждания е, че те не са получили адекватно обучение по отношение на тях и поради това се чувстват неподготвени да извършват ефективно своята работа с учениците с увреждания. Тази тема последователно се появява в литературата, свързана с училищните съветници и учителите. Училищните съветници, проучени от Milsom (2002), съобщават, че са завършили минимално формално обучение, свързано с ученици с увреждания, преди да бъдат наети като училищни съветници и са посочили, че са готови да предоставят услуги на ученици с увреждания. Освен това, изследователят съобщава, че учителите се чувстват подложени на стрес, когато работят с ученици с увреждания, защото те не притежават знания или се чувстват компетентни. И накрая, друг изследовател установява, че и учителите със специално образование и общообразователните учители получават малко или никакво предварително обучение, свързано с ефективното включване на учениците с увреждания. Всъщност учителите по специално образование съобщават за по-малко обучение в тази област, отколкото редовните учители.

1.2.2.Ролята на учителите за подобряването на педагогическите аспекти на училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Според Милсъм (2006) като защитници на учениците с увреждания, училищните съветници са в позиция да поемат водещата роля в своите сгради, за да гарантират, че тези ученици ще имат положителен опит в училище, ще развиват умения за бъдещи академични и професионални успехи, ще развиват социални умения и ще се радват на емоционално здраве. Редица програми могат да бъдат инициирани с цел да се отговори на нуждите от обучение на училищния персонал и да се улеснят положителните взаимодействия между всички ученици. Самочувствието е важно, но училищните съветници имат необходимост от време, за да оценят честно собствените си убеждения и отношението си към учениците с увреждания, преди да приемат или доброволно да почнат да работят по различни педагогически интервенции в училище. Училищните съветници, които имат негативни нагласи, биха могли да обмислят участие в дейности за професионално развитие (виж Milsom, 2002), за да се справят със собствените си предубеждения. Тъй като училищните съветници отговарят за посрещането на нуждите на всички ученици, комфортът и позитивното отношение към работата с ученици с увреждания могат да се разглеждат като важни качества на професионален, етичен и мултикултурен компетентен училищен съветник. Авторът продължава с твърдението, че преподавателският персонал е много важно в процеса на обучение. Тя заявява, че като се има предвид ограниченото обучение, свързано с учениците с увреждания, завършено от много училищни служители, и като се има предвид изследването, което предполага, че по-позитивните нагласи са свързани с по-големи обеми от подходящо образование преди започване на работа, дейности за повишаване на квалификацията или други професионални дейности може да се разглежда като критично важни, свързани със създаването на положителен училищен опит за ученици с

увреждания. Изследователят препоръчва обучение на работното място, свързано с учениците с увреждания като цяло и също така, че семинарите за професионално развитие са ефективни за повишаване на осведомеността на учениците с увреждания сред ръководителите на учениците в норма. Въпреки това, други изследователи препоръчват идентифицирането на една специфична област от съдържанието (например поведенчески интервенции за ученици с увреждания) като важна за професионалното развитие на учителите.

1.2.3.Ролята на връстниците за подобряването на педагогическите аспекти в училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Успешното прилагане на всеки вид обучение зависи от подкрепата на администраторите и от съвместните усилия на училищния персонал. Vaughan (2002) препоръчва на училищата да отделят време, за да оценят своите култури (т.е. нагласи и убеждения относно учениците с увреждания), както и съществуващите политики и процедури. Отрицателните нагласи могат непреднамерено да бъдат съобщени на учениците словесно или чрез други процедури. Например, училищата, които отделят ученици с увреждания като различни (например, издаването на специални дипломи за ученици в специалното образование), вместо да признаят, че всички ученици учат по различен начин, могат неволно направят така, че да накарат тези ученици да се чувстват по-малко достойни от другите ученици. Учениците разбират убежденията на училищния персонал, дори когато тези убеждения не са вербализирани. Педагозите трябва да показват високи нива на лична ангажираност, надежда и оптимизъм (Attfield & Williams, 2003, стр. 32), така че учениците да не се ограничават в своите стремежи. Например, като канят и насърчават всички ученици да участват в тържества или се

регистрират за приемни изпити, училищният персонал съобщава, че всички ученици имат право на средно образование.

Друг момент в предотвратяването на отделянето на ученици с увреждания е този, в който училищният персонал може да проучи прилагането на училищните правила. От всички ученици трябва да се очаква да се придържат към училищните правила и дисциплиниращите действия трябва да бъдат справедливи (Salisbury et al., 1995). Тормозът и дразненето вероятно ще настъпят, когато при някои ученици има различни стандарти от останалите. По подобен начин, високите очаквания за всички ученици по отношение както на поведението, така и на академичните среди (Corbett, 2001; Salisbury et al.) ще помогнат на учениците с увреждания да достигнат своя потенциал и ще помогнат на другите ученици да разберат, че учениците с увреждания не се нуждаят от специално отношение във всяка област на техния живот.

1.3.Индивидуалните програми за ученици с умствена изостаналост

Индивидуалните програми (ИП) за ученици със специални нужди, включително ученици с умствена изостаналост, са документи в практиката, регулиращи процеса на преподаването им в специални и интегрирани условия. Бихме искали да подчертаем стойността на въздействието, което ИП оказват върху постиженията на учениците, академичните постижения, комуникационните и социалните умения. Индивидуалните образователни програми (ИОП) са много важни за планирането и преподаването на ученици с умствена изостаналост. Те съдържат основната база от знания, която учениците трябва да овладеят през учебната година.

Индивидуализираната образователна програма е крайъгълен камък за качествено образование за всяко дете с увреждания. Според Baesler (2013),

след като се установи, че ученикът има умствена изостаналост и изисква специално образование и свързани с него услуги, екипът разработва Индивидуализирана образователна програма. Решенията относно предоставянето на услуги трябва да гарантират, че независимо от категорията на умствена изостаналост, детето получава безплатно подходящо обществено образование в най-малко ограничаващата среда. Точно както няма диагнози, които да автоматично да насочат детето за специално образование и свързаните с него услуги в категорията на умствена изостаналост, няма автоматични видове услуги, вид на услугите или места, където ще се извършват услугите. Екипът, който разработва ИОП за дете с умствена изостаналост, трябва да се грижи за индивидуалните способности и нужди на детето.

1.4. Управление на училищната среда за ученици с умствена изостаналост

Има много начини, по които една класна стая може да бъде управлявана. Когато учениците с умствена изостаналост се обучават в нея, има някои подобрения, които могат да се случат преди началото на учебната година или по време на учебния процес. Според Bulat et al. (2017), в класната стая трябва да се изградят основите на комуникацията. Учителят трябва да се съсредоточи върху осигуряването на разбирането и овладяването на съдържанието на урока, като същевременно позволява гъвкавост по отношение на начина, по който учениците използват езика. Някои от допълнителните комуникационни стратегии включват следното:

- Позволете допълнителни 5-10 секунди за устни отговори в дискусиите в класа и дайте възможност оценките да се дават във формат, който е най-удобен за ученика.

- Направете така, че учениците да участват в дискусии в големи или малки групи.
- Когато възобновите урока след прекъсване в класа, уверете се, че имате вниманието на ученика.

Както виждаме, има много начини, по които учениците с умствена изостаналост могат да бъдат насърчавани в класната стая да отговарят на изискванията на приемащата среда.

Глава 2. Организация на изследването

Тази глава е посветена на представянето на нашата изследователска методология.

2.1. Цел и задачи на изследването

Целта на нашето изследване е да подобрим училищната среда за учениците с умствена изостаналост чрез прилагането на “Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)” за период от една учебна година 2017-2018.

Задачите са:

- Да се проучат и анализират литературните източници по темата на дисертацията, публикувани в специализираната литература.
- Да се изготви изследователската концепция по темата на дисертацията.
- Да се подбере адекватен изследователски инструментариум и да се изготвят критерии за подбор на участниците в изследването.
- Да се проведе педагогическият експеримент в рамките на една учебна година.
- Да се анализират получените от експеримента резултати.
- Да се обобщят данните и да се изготвят препоръки за начините за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост на базата на резултатите от изследването.

2.2. Хипотеза на изследването

Нашата изследователска хипотеза е следната: Допуска се, че подобряването на училищната среда за учениците с умствена изостаналост чрез прилагането

на “Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)” за период от една учебна година (2017-2018) ще доведе до подобряване на академичните постижения (педагогически аспект) и на социалните умения (психологически аспект) на учениците с умствена изостаналост.

2.3. Обект и предмет на изследването

Обект на нашето изследване е училищната среда, в която се обучават ученици с умствена изостаналост.

Предмет на изследването ни е процесът и възможностите за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.

2.4. Методология, методи на изследване и методи за статистически анализ

Методологията на нашето изследване може да бъде представена в следните изследователски фази:

Изследователска фаза А: Начална фаза

В тази фаза ние организирахме нашето изследване:

- Избрахме начини за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.
- Избрахме специално училище, където може да се проведе експерименталното изследване.
- Избрахме шестте класа за участие в нашите експериментални и контролни групи.

- Работихме активно с техните учители, за да дефинираме областите, които се нуждаят от подобрене, да подготвим най-подходящата изследователска стратегия и училищна атмосфера, от която се нуждаят учениците в този период на училищния им живот.

Период на началната фаза: януари 2017 г. - август 2017 г.

Изследователска фаза Б: Средна фаза

Тази изследователска фаза се състои от действителния експеримент, който проведохме в специалното училище. Някои от основните дейности включват:

- първоначална оценка на училищната среда за учениците от контролните и експерименталните групи,

- подобряване на психологическите аспекти в класовете на експерименталната група и

- подобряване на педагогическите аспекти в класовете на експерименталната група.

- окончателна оценка на учениците от експериментални и контролни групи.

Период на средната фаза: септември 2017 г. - юни 2018 г.

Изследователска фаза В: Заключителна фаза

По време на заключителния етап ние:

- Анализирахме резултатите от резултатите и подготви окончателните заключения и препоръки въз основа на получените резултати.

Период на заключителната фаза: юли 2018 г. - февруари 2019 г.

Изследователските методи, които използвахме, са:

- Полуструктурирани интервюта за учители
- Наблюдение на ученици

- Дискусия
- Педагогически експеримент

Някои от статистическите методи, които прилагаме за изчисляване на резултатите от нашето изследване са: SPSS статистически пакет, STATA статистически софтуер (версия 13.0), T-test, ANOVA, Chi-square tests, P values, Cronbach's alpha. Данните бяха моделирани чрез прилагането на множествен логистичен регресивен анализ.

2.5. Участници в изследването

Някои от най-важните критерии за подбор на участници и мястото на експеримента са:

- Учениците с умствена изостаналост трябва да бъдат с еднакво ниво на умствена изостаналост.
- Трябва да съставят достатъчен брой проби, за да се постигне достоверност на крайните резултати.
- Учениците трябва да бъдат поставени в еднаква образователна среда (трябва да учат в едно и също училище), за да имат еднаква база за сравнение между контролната и експерименталната група. В случай, че се обучават в различни училища, в различни градове и префектури, резултатите могат да бъдат повлияни от тези фактори, а не само от липсата на фактори за подобряване на училищната среда, които предлагаме.
- Учителите трябва да бъдат с позитивна нагласа към изследователските намерения, които планираме.

Като се има предвид всичко това, единственото възможно място, в което можем да намерим достатъчно ученици с умствена изостаналост, е едно специално училище за ученици с умствена изостаналост.

В Таблица 1 по-долу представяме участниците в нашето изследване.

Таблица 1. Участници от специалното училище в нашето изследване за учебната 2017-2018 година.

Екпериментална група					Контролна група				
Клас	Възраст	Пол	Брой	Диагноза*	Клас	Възраст	Пол	Брой	Диагноза*
6	13	М	10	УУИ	6	13	М	5	УУИ
	14	Ж	3	УУИ		14	Ж	4	УУИ
7	14	М	7	УУИ	7	14	М	6	УУИ
	15	Ж	4	УУИ		15	Ж	4	УУИ
8	15	М	8	УУИ	8	15	М	9	УУИ
	16	Ж	3	УУИ		16	Ж	3	УУИ
Общо: 35 участници с умствена изостаналост на възраст от 13 до 16 години.					Общо: 31 участници с умствена изостаналост на възраст от 13 до 16 години.				
Общ брой на всички ученици с умствена изостаналост, участващи в изследването: 66									

*Диагноза – съкращението “УУИ” обозначава „умерена умствена изостаналост”.

Този брой участници, които събрахме в нашето изследване, е максималният възможен брой, тъй като е много трудно да се намери група от ученици с умствени увреждания, покриваща критериите за подбор, изброени по-горе.

За да изберем равни условия за нашите участници, избрахме един клас ученици на три различни нива:

- за експерименталната група - учениците от един 6-ти клас, един 7-ми клас и един 8-ми клас.
- за контролната група - учениците от един 6-ти клас, един 7-ми клас и един 8-ми клас от същото училище като експерименталната група.

Учениците са само с умерена умствена изостаналост, без никакви допълнителни увреждания.

2.6. “Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)”

Стратегията се изпълнява в пълно съответствие с нашата цел. Целта ни е да подобрим академичните постижения на учениците и техните социални умения.

Стратегията се състои от следните основни компоненти:

- Обучения и семинари за учители, работещи с ученици с умствена изостаналост в специални училища. Проведени са 5 обучения и 5 семинара, като общо 10 учебни занятия за специални учители. Петте "Обучения за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (психологически и педагогически аспекти)" са проведени веднъж на всеки два месеца, а именно:

- Първо обучение на учители - проведено през октомври 2017 г.

- Второ обучение на учители - проведено през декември 2017 г.
- Трето обучение на учители - проведено през февруари 2018 г.
- Четвърто обучение на учители - проведено през април 2018 г.
- Пето обучение на учители - проведено през юни 2018 г.

Петте “Семинара за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (психологически и педагогически аспекти)” са проведени веднъж на всеки два месеца, а именно:

- Първи семинар за учители - организиран през септември 2017 г.
- Втори семинар за учители - организиран през ноември 2017 г.
- Трети семинар за учители - организиран през януари 2018 г.
- Четвърти учителски семинар - организиран през март 2018 г.
- Пети учителски семинар - организиран през май 2018 г.

- Включване на повече дейности се основава на визуални игри, включително визуални игри с флаш - карти.
- Обучение чрез анимация във всички уроци.
- Обучение чрез използване на повече визуални стимули във всички уроци.
- Обучение чрез използване на помощни образователни устройства като таблети във всички уроци.
- Обучение чрез добавяне на по-фини моторни умения.
- Включване на по-приятни занимания по време на уроците.
- Включване на по-приятни дейности по време на почивките.
- Включване на power point презентации със снимки за семействата на учениците.
- Включване на презентации на power point със снимки за самите ученици, включващи положителни емоции - кои са те, какво обичат да правят, къде

искат да отидат, как празнуват по празници (напр. Рождени дни, Коледа, летни почивки и т.н.).

- Сензорна стимулация по време на уроци и почивки, включително:

- ароматерапия. Ние прилагаме ежедневна ароматерапия според индивидуалните нужди на всеки ученик.

- Музикална терапия (включваща инструментали, звуци от природата и песни с гласово пеене). Музикалният подход, който прилагаме, включва кратки музикални фрагменти в началото и в края на всеки учебен ден, както и в началото и в края на всеки урок. И двете мелодии се различават една от друга с цел учениците да разпознават в определен момент смисъла на музикалните стимули: кой е началото на учебния ден, на урока и кой е краят на учебния ден и на урока. ,

- Цветотерапия.

- Светлинна терапия.

- Физически дейности по време на уроци и почивки:

- Масаж на гърба (учениците са в кръг и масажират взаимно гърбовете и ръцете и раменете).

- Движение, държейки се ръка в ръка в кръг или ръцете една зад друга.

- Изразяване на положителни емоции (радост) чрез ръкопляскане.

- Устни дейности и игри във всички уроци.

- Учениците изразяват, жестикулират или посочват картина от система за невербална комуникация (например PECS) хубава дума за всеки от учениците в класа. Например: Петрос - хубав, красив, добър, усмихнат.

- Добавяне на по-забавни дейности в уроците, както и в ежедневието на учениците.

Всички описани дейности са в пълно съответствие с учебните програми на Министерството на образованието, науката и религията и се основават на допълнителни положителни подходи към учениците с умствена изостаналост.

Глава 3. Анализ на получените резултати

3.1. Критерии и показатели за качествен и количествен анализ на социалните умения и на академичните постижения на учениците

За анализ на данните от нашето изследване ние прилагаме следните критерии и показатели за качествен и количествен анализ:

Социални умения (психологически аспекти на подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост) - критерии и показатели за качествен анализ

Критерий 1: Мащаб на социалните умения

Показател 1: Не се наблюдава

Показател 2: Частично отговаря на стандарта

Показател 3: Отговаря на стандарта

Показател 4: Превисава стандарта

Социални умения (психологически аспекти на подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост) - критерии и показатели за количествен анализ

Критерий 1: Ниво на социални умения

Показател 1: Ниско ниво на социални умения

Показател 2: Средно ниво на социални умения

Показател 3: Високо ниво на социални умения

Академични постижения (педагогически аспекти на подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост) - критерии и показатели за качествен анализ

Критерии 1: Академични постижения

Показател 1: Не се наблюдава

Показател 2: Частично отговаря на стандарта

Показател 3: Отговаря на стандарта

Показател 4: Превисава стандарта

Академични постижения (педагогически аспекти на подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост) - критерии и показатели за количествен анализ

Критерий 1: Ниво на академичните постижения

Показател 1: Ниско ниво на академични постижения

Показател 2: Средно ниво на академичните постижения

Показател 3: Високо ниво на академични постижения

3.2. Анализ на социалните умения на учениците

Социалните умения са важен фактор, когато става въпрос за психологическите ефекти от дейностите по Стратегията, които реализираме в рамките на една учебна година. Таблица 2 представя статистическите данни, получени при анализа на качествените резултати.

Таблица 2. Статистически данни от качествения анализ на социалните умения на учениците с умствена изостаналост

Variable	Descriptive Statistics (Students revised data.sta)							
	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Variance	Std.Dev.	Skewness	Kurtosis
i_1	158	0.930	0	1	0.065	0.255	-3.415	9.783
i_2	158	0.987	0	1	0.013	0.112	-8.802	76.448
i_3	158	0.981	0	1	0.019	0.137	-7.117	49.269

Variable	Descriptive Statistics (Students revised data.sta)							
	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Variance	Std.Dev.	Skewness	Kurtosis
i_4	158	0.937	0	1	0.060	0.244	-3.622	11.258
i_5	158	0.785	0	1	0.170	0.412	-1.399	-0.042
i_6	158	0.785	0	1	0.170	0.412	-1.399	-0.042
i_7	158	0.892	0	1	0.097	0.311	-2.557	4.597
i_8	158	0.684	0	1	0.218	0.467	-0.797	-1.383
i_9	158	0.880	0	1	0.106	0.326	-2.357	3.603
i_10	158	0.766	0	1	0.180	0.425	-1.267	-0.399
i_11	158	0.892	0	1	0.097	0.311	-2.557	4.597
i_12	158	0.823	0	1	0.147	0.383	-1.707	0.925
i_13	158	0.759	0	1	0.184	0.429	-1.226	-0.503
i_14	158	0.772	0	1	0.177	0.421	-1.310	-0.287
i_15	158	0.652	0	1	0.228	0.478	-0.644	-1.606
i_16	158	0.842	0	1	0.134	0.366	-1.891	1.596
i_17	158	0.462	0	1	0.250	0.500	0.154	-2.002
i_18	158	0.823	0	1	0.147	0.383	-1.707	0.925
i_19	158	0.797	0	1	0.163	0.403	-1.495	0.237
i_20	158	0.816	0	1	0.151	0.388	-1.651	0.734
Total	158	16.266	8	20	6.693	2.587	-0.637	0.251

Таблица 3. Статистическа проверка на социалните умения за участниците в експерименталната група (mean variables)

Variable	Descriptive Statistics (assessment of students data.sta)			
	Valid N	Mean	Variance	Std.Dev.
Mean score	17548	14.38	10.38	3.22

Таблица 4. Статистическа проверка на социалните умения за участниците в контролната група (mean variables)

Variable	Descriptive Statistics (Students revised data.sta)			
	Valid N	Mean	Variance	Std.Dev.
Total score	158	16.27	6.69	2.59

Таблица 5 представя статистическите данни, получени при анализа на количествените резултати.

Таблица 5. Статистическа проверка на данните от количествения анализ на социалните умения на учениците с умствена изостаналост.

variable	Summary for scale: Mean=16.2658 Std.Dv.=2.58713 Valid N:158 (Students revised data.sta) Cronbach alpha: .616330 Standardized alpha: .602700 Average inter-item corr.: .071634				
	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Itm-Totl Correl.	Alpha if deleted
i_1	15.335	6.451	2.540	0.105	0.615
i_2	15.278	6.454	2.540	0.324	0.607
i_3	15.285	6.659	2.581	-0.039	0.622
i_4	15.329	6.626	2.574	-0.027	0.626
i_5	15.481	6.212	2.492	0.132	0.616
i_6	15.481	5.933	2.436	0.274	0.595
i_7	15.373	6.310	2.512	0.157	0.610
i_8	15.582	5.914	2.432	0.230	0.602
i_9	15.386	6.123	2.474	0.262	0.599
i_10	15.500	5.870	2.423	0.293	0.592
i_11	15.373	6.386	2.527	0.108	0.616
i_12	15.443	5.740	2.396	0.418	0.575
i_13	15.506	6.123	2.475	0.163	0.612
i_14	15.494	6.123	2.475	0.169	0.611
i_15	15.614	5.693	2.386	0.322	0.586
i_16	15.424	5.902	2.429	0.347	0.586

variable	Summary for scale: Mean=16.2658 Std.Dv.=2.58713 Valid N:158 (Students revised data.sta) Cronbach alpha: .616330 Standardized alpha: .602700 Average inter-item corr.: .071634				
	Mean if deleted	Var. if deleted	StDv. if deleted	Itm-Totl Correl.	Alpha if deleted
i_17	15.804	5.715	2.391	0.288	0.592
i_18	15.443	6.183	2.487	0.169	0.610
i_19	15.468	5.971	2.443	0.264	0.597
i_20	15.449	6.083	2.466	0.219	0.603

Таблица 6. Дескриптивна статистика на данните - социални умения, количествен анализ

Променлива	Descriptive Statistics (Students revised data.sta)									
	Valid N	Indicators	Mean	%	Min.	Max.	Variance	Std. Dev.	Skewness	Kurtosis
Показател 1	158	12	10.342	86.18	4	12	2.494	1.579	-1.267	1.759
Показател 2	158	3	2.063	68.78	0	3	0.773	0.879	-0.694	-0.206
Показател 3	158	2	1.424	71.20	0	2	0.513	0.716	-0.834	-0.606
Показател 4	158	3	2.437	81.22	0	3	0.528	0.727	-1.19	1.027

Променлива	Descriptive Statistics (Students revised data.sta)									
	Valid N	Indicators	Mean	%	Min.	Max.	Variance	Std. Dev.	Skewness	Kurtosis
									0	

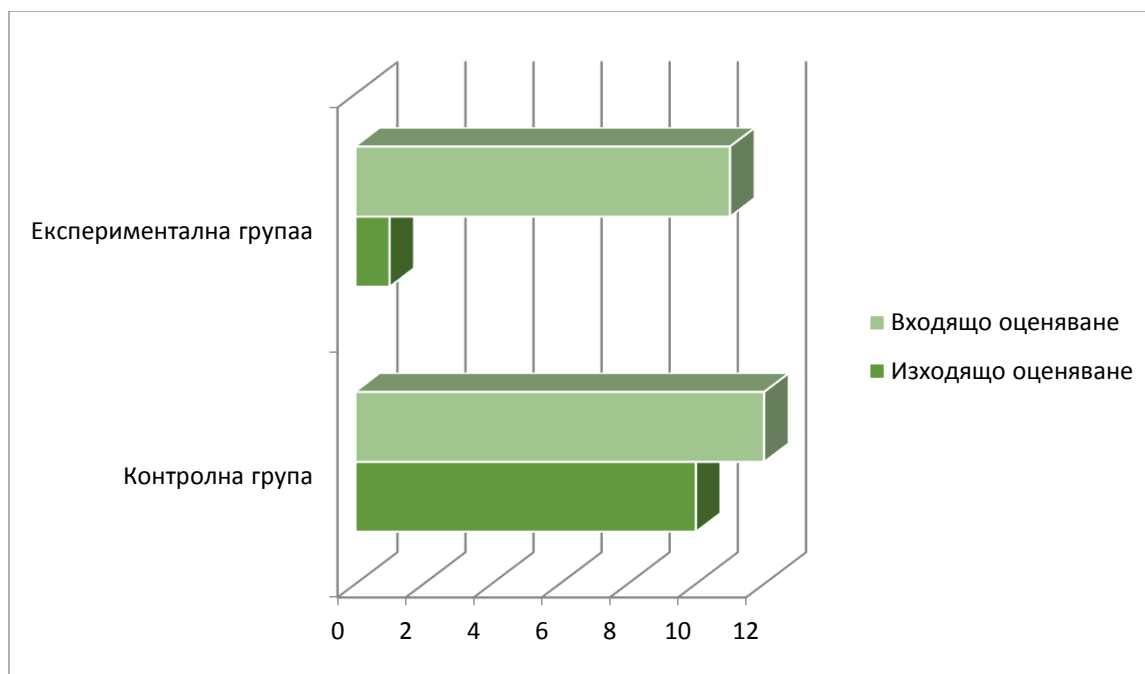
3.3. Анализ на академичните постижения на учениците

Качественият анализ на академичните постижения на учениците показва следните резултати.

Таблица 7. Дескриптивна статистическа извадка за качествен анализ - академични постижения

Променлива	Descriptive Statistics (Students revised data.sta)									
	Valid N	Nr	Mean	% = $v3/v2*100$	Min.	Max.	Variance	Std. Dev.	Skewness	Kurtosis
Показател 1	158	3	2.46	82.07	1	3	0.50	0.71	-0.94	-0.43
Показател 2	158	14	11.22	80.11	5	14	4.21	2.05	-0.58	-0.15
Показател 3	158	3	2.59	86.29	0	3	0.50	0.71	1.64	1.89
Показател 4	158	18	16.12	76.11	4	14	6.33	4.16	-0.76	-0.21

Графика 1. Качествен анализ на резултатите на учениците по Критерий 1, индикатор 1 за експериментални и контролни групи, за техните първоначални и крайни резултати

Графиката показва липсата на академични постижения („не се наблюдава”) в двете групи участници. Виждаме, че в началото на учебната година всички участници показват сходни резултати при липсата на академични постижения. Въпреки това, до края на учебната година ситуацията се променя за учениците с умствена изостаналост, участващи в експерименталната група - само 1% от тях все още изпитват затруднения в академичните постижения. Останалите ученици са подобрили резултатите си и са се преместили напред в следващите нива на академични постижения.

3.4. Анализ на резултатите на учениците, получени чрез полуструктурираните интервюта, проведени с учителите

Специалните учители бяха изследвани от изследователя два пъти - в началото и в края на учебната година на експеримента. Учителите бяха запитани за основните области на трудности, с които се сблъскват в работата си с учениците с умствена изостаналост. Техните отговори ни помогнаха да

уточним областите на нашата стратегия, за да постигнем положителни резултати след изпълнението на стратегията.

В началото на учебната година те изразиха притесненията си за трудните пътища за напредък на учениците с умствена изостаналост.

В края на учебната година учителите заявиха, че след като са сравнявали напредъка на своите ученици преди и след изпълнението на Стратегията, са осъзнали липсващите области в своята работа.

3.5. Анализ на резултатите на учениците, получени чрез наблюдение

В началото на учебната година се наблюдават шестте класа, участващи в изследването, за да се запознаем с трудностите и индивидуалните случаи на учениците. И най-важното, да се запознаят с училищната среда и да уточнят начините за нейното подобряване.

В края на учебната година наблюдаваме напредъка на учениците от експерименталната група, които са натрупали много различен опит през учебната година, вероятно спрямо техните връстници от класовете, включени в контролната група.

3.6. Обобщен анализ на мнението на учителите за приложената „Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)”

Представяме обобщението на резултатите, получени от учителите по специални училища след изпълнението на дейностите по стратегията през лятото на 2018 г. (юни 2018 г.).

Трябва да признаем, че изпълнението на Стратегията оказва голямо влияние върху живота на учениците в училище. Те обичаха да са там повече,

отколкото преди. Учителите също бяха доволни. Родителите също са доволни от атмосферата, осигурена в специалното училище на тяхното дете.

Въз основа на нашето изследване представяме заключенията от него на следващите страници.

Изводи, заключение и препоръки

Въз основа на резултатите от изследването можем да заключим, че има начини за подобряване на училищната среда на учениците с умствена изостаналост. Необходими са усилия, конкретна концепция за това как да се приложи тази идея и подкрепа от учителите, които ще я реализират.

Като краен извод можем да кажем, че нашата изследователска цел е била постигната успешно: успяхме да подобрим училищната среда за ученици с умствена изостаналост чрез прилагане на „Стратегия за импровизация на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (психологически и педагогически аспекти)” периода от една учебна година 2017/2018.

Това беше възможно, защото осъществихме нашите изследователски задачи, а именно:

- Проучихме и анализирахме специализираната литература по нашата изследователска тема.
- Подготвихме изследователска концепция по темата на нашия изследователски интерес.
- Избрахме инструментите за изследване и участниците в изследването, като следваме стриктни критерии за това, за да можем успешно да проведем експеримента.
- Проведохме изследователския експеримент.
- Анализирахме резултатите от него чрез статистически методи. Това доведе до положителен резултат, свързан с надеждността и валидността на нашия изследователски експеримент.
- Обобщихме данните и подготвихме препоръки за начините за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост както в педагогически, така и в психологически аспект.

Потвърдена е хипотезата на изследването: Ние предоставихме доказателства, че ако подобрим училищната среда за ученици с умствена изостаналост, прилагаме „Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (психологически и педагогически аспекти)” за една учебна година. 2017/2018, има подобрене както на техните академични постижения (педагогически аспекти), така и на техните социални умения (психологически аспекти).

Някои от основните **изводи**, които трябва да декларираме в края на анализа на резултатите от експеримента са:

1. Учениците с умствена изостаналост са част от средата в училище и това води до положителни и отрицателни последици по отношение на техните академични постижения и техните социални умения.
2. За да се сведат до минимум негативните последствия, които влияят върху академичните постижения на учениците и изпълнението на социалните умения, съществуват начини за подобряване на училищната среда в неговите педагогически и психологически аспекти.
3. Един от начините е създаването и прилагането на специално разработена „Стратегия за импровизация на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (психологически и педагогически аспекти)”.
4. Учителите на ученици с умствена изостаналост са най-важният фактор за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост.
5. Нашите експериментални резултати показват, че сензорната стимулация, особено ароматерапията и музикотерапията, са изключително ефективни, когато се прилагат за ученици с умствена изостаналост по време на училище.

На базата на резултатите от нашите изследвания бихме искали да представим някои от **препоръките**, които биха били полезни и за други изследователи или практикуващи в областта на обучението на ученици с умствена изостаналост:

- Трябва да се обърне повече внимание на факторите за въздействие на училищната среда върху учениците с умствена изостаналост.
- Тъй като учениците с умствена изостаналост прекарват голяма част от времето си в училищните помещения, трябва да има благоприятна положителна атмосфера за тях.
- Учителите, работещи с ученици с умствена изостаналост, следва редовно да провеждат обучения и семинари, целящи подобряване на техните преподавателски умения и трябва да получават най-новата информация за практиката и науката в тази област, за да могат да осигуряват високо ниво на качество на преподаване.

Приноси

Теоретико-научни приноси:

- По време на нашето теоретично изследване успяхме да се запознаем с редица научни изследвания на други учени, публикувани през последните години. В дисертацията обобщаваме тази информация и тя може да се използва и прилага и от други изследователи в същата научна област.
- Като анализираме различни гледни точки по нашите изследователски елементи, ние допринесохме за теорията, като добавихме и нашата лична гледна точка. Обясняваме нашето разбиране за методите на преподаване, средата и влиянието на всички тези фактори върху академичните постижения на учениците с умствена изостаналост в социалните умения.

Практико-приложни научни приноси:

На базата на нашия теоретичен принос, ние разработихме специално създадена „Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (психологически и педагогически аспекти)“.

- Стратегията е изцяло съобразена с нуждите на учениците с умствена изостаналост и напълно съответства на официалните учебни програми на Министерството на образованието, науката и религията.
- Проведохме обучителни семинари с цел подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост в педагогически и психологически аспекти.

Публикации

Paraschou, E. & Zamfirov, M. (2017) School environment for students with intellectual disability. XXVI International conference for young scientists ' 22 - 23 June 2017, Blagoevgrad

Paraschou, E. & Zamfirov, M. (2018) Psychological aspects of improvement of school environment for students with intellectual disability. Международна научна конференция педагогическото образование – традиции и съвременност, 16 – 17 ноември 2018 г. Велико Търново

Paraschou, E. (2019) Improvement of school environment for students with intellectual disability: empirical data results. Научно-практическа конференция „Актуални политики и практики в образованието“ 17 - 18 април 2019 г., Плевен

Paraschou, E. & Zamfirov, M. (2019) Pedagogical aspects of improvement of school environment for students with intellectual disability: key-factors of influence. Young researchers Conference Proceedings, Sofia University February 2019

Литература

1. Baesler, K. (Ed) (2013) Guidelines: Intellectual Disabilities in Educational Settings. Special education in North Dakota. North Dakota Department of Public Instruction. Retrieved from: <https://www.nd.gov/dpi/uploads/60/IDGuidelinesFinalVersionPosted.pdf>
2. Bulat, B., Hayes, A. M., Macon, W., Tichá, R., and Abery, B. H. (2017). School and Classroom Disabilities Inclusion Guide for Low- and Middle-Income Countries. RTI Press Publication No. OP-0031-1701. Research Triangle Park, NC: RTI Press. <http://doi.org/10.3768/rtipress.2017.op.0031.1701>. Retrieved from: https://www.rti.org/sites/default/files/resources/school_and_classroom_disabilities_inclusion_guide.pdf
3. Colclasure, B. C., A.C. Thoron & S.E. LaRose (2016) Teaching Students with Disabilities: Intellectual Disabilities. Retrieved from: <https://edis.ifas.ufl.edu/pdf/WC/WC26100.pdf>
4. Dunlosky, J., Rawson, K. A., Marsh, E. J., Nathan, M. J., & Willingham, D. T. (2013, January). Improving students' learning with effective learning techniques: Promising directions from cognitive and educational psychology. *Psychological Science in the Public Interest: A Journal of the American Psychological Society*, 14(1), 4–58.
5. Lee, J.-H. (2016) Impact of School Psychological Environment Variables on Happiness of Korean Youths. *Japanese Psychological Resesarch*. Volume58, Issue4, October 2016, Pages 310-319
6. Milson, A. (2006). Creating Positive School Experiences for Students with Disabilities. *Professional School Counseling Journal* , October 2006, 10(1), 66-72. Retrieved from: <http://www.readingrockets.org/article/creating-positive-school-experiences-students-disabilities>

7. Pincelli, M. (2012) Post-School Outcomes for Students with an Intellectual Disability. (2012). Education Masters. Paper 277.
8. Reynolds, T., C.E. Zupanick, & M. Dombeck (2018) The Choice Of Educational Settings: The Pros And Cons Of Mainstreaming Children With Intellectual Disabilities. Retrieved from: <https://www.mentalhelp.net/articles/the-choice-of-educational-settings-the-pros-and-cons-of-mainstreaming-children-with-intellectual-disabilities/>
9. Reynolds, T., C.E. Zupanick, & M. Dombeck (2018) The Choice Of Educational Settings: The Pros And Cons Of Mainstreaming Children With Intellectual Disabilities. Retrieved from: <https://www.mentalhelp.net/articles/the-choice-of-educational-settings-the-pros-and-cons-of-mainstreaming-children-with-intellectual-disabilities/>